

Narkotyki i inne używki

w szkole a ochrona danych osobowych



Zamieszczone dotychczas artykuły, dotyczące przetwarzania danych osobowych przez szkoły, wzbudziły duże zainteresowanie pracowników oświaty. Pokłosem rozważań na ten temat jest niewątpliwie trudny problem radzenia sobie z zagadnieniem pojawiania się narkotyków w szkole. Czy szkoła może pozyskiwać zgodę od rodziców uczniów na przeprowadzanie badań na obecność narkotyków?

Narkomania wśród dzieci i młodzieży jest jednym z czynników, które najbardziej zagrażają ich zdrowiu. Odurzenie narkotykami często wiąże się ze stosowaniem przemocy i innymi zachowaniami agresywnymi. Szkoła niejednokrotnie jest miejscem, gdzie ujawniają się niepokojące zjawiska tego typu – stąd też jej (i nauczycieli) istotna rola w rozpoznawaniu, przeciwdziałaniu i interweniowaniu w sytuacji podejrzenia, że uczeń może zażywać narkotyki. Z tego powodu szkoły zostały włączone do kręgu podmiotów, których zadaniem jest prowadzenie działalności wychowawczej i zapobiegającej uzależnieniom od narkotyków. Działalność ta ma obejmować w szczególności systematyczne rozpoznawanie i diagnozowanie zagrożeń związanych z nałogiem, informowanie o narkomanii i jej skutkach oraz poradnictwo w zakresie zapobiegania uzależnieniom. Czynności te placówka powinna podejmować z poszanowaniem wszystkich praw przysługujących zarówno uczniom, jak i ich rodzicom. Jednym z pomysłów na poradzenie sobie z problemem narkotyków na terenie szkoły jest przeprowadzanie wśród uczniów badań na obecność narkotyków, czyli tzw. narkotestów.

NARKOTYKI W SZKOLE A PRZEPISY PRAWA

Niestety, pomysły nie zawsze idą w parze z rzeczywistością prawną. W Polsce nie ma obecnie przepisów, które w sposób kompleksowy i jednoznaczny regulowałyby zagadnienie, związane z wykonywaniem w szkołach testów na obecność narkotyków – nie zostały one określone w *Ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii*. Z przepisów tej *Ustawy* wynika jedynie, na czym polega działalność wychowawcza, edukacyjna, informacyjna i zapobiegawcza narkomanii oraz jakie organy obowiązane są tę działalność prowadzić, a także sposób postępowania z osobami uzależnionymi. Z *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem* również wprost nie wynika dopuszczalność przeprowadzania badań uczniów na obecność narkotyków. Przepis § 9 powołanego *Rozporządzenia* nakłada co prawda na szkoły obowiązek podjęcia działań

interwencyjnych, polegających na powiadomieniu rodziców i policji w sytuacjach kryzysowych, w szczególności gdy dzieci lub młodzież używają, posiadają lub rozprowadzają narkotyki, ale jednocześnie nie określa, w jaki sposób placówka ma to stwierdzić. O testach milczy również obecnie obowiązujący „Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii” (na lata 2011–2016), przyjęty *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 22 marca 2011 r. w sprawie Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2011–2016* i wspomagający szkoły w działaniach wychowawczych oraz profilaktycznych. Odpowiedzi dotyczącej przeprowadzania przez szkoły narkotestów nie dawał także ważny z punktu widzenia placówki „Krajowy Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży” (obowiązujący do 2010 r.), w którym określone zostały szczegółowe procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, a zwłaszcza narkomanią, alkoholizmem i prostytutką. Stwierdzono w nim jedynie, że nauczyciel podejrzewający, iż na terenie szkoły znajduje się uczeń pod wpływem narkotyków, powinien wezwać lekarza w celu stwierdzenia stanu odurzenia, ewentualnie udzielenia pomocy medycznej.

Z uwagi na brak przepisu prawa, który wprost dopuszczałby przeprowadzanie narkotestów, wskazać należy, że podstawę taką stanowić może pisemna zgoda.

Brak wyraźnych przepisów umożliwiających szkołom jednoznaczne stwierdzenie, czy uczeń znajduje się pod wpływem środków odurzających, skutkuje tym, że w większości przypadków przeprowadzone dotychczas badania wykonane zostały bez właściwej podstawy prawnej. Należy bowiem pamiętać, że wynikiem takiego badania może być uzyskanie informacji o nałogu, która stanowi dane „wrażliwe” w świetle art. 27 ust. 1 *Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych*. Szczególna ochrona danych

„wrażliwych”, wynikająca ze wskazanej powyżej *Ustawy*, sprowadza się przede wszystkim do konieczności wykazania odpowiedniej podstawy prawnej do ich przetwarzania. Z uwagi na brak przepisu prawa, który wprost dopuszczałby przeprowadzanie narkotestów, wskazać należy, że podstawę taką stanowić może pisemna zgoda. W przypadku uczniów, którzy nie ukończyli 18 lat, nie wystarczy, aby wyrazili ją ich rodzice (opiekunowie prawni). Badanie na obecność narkotyków jest bowiem badaniem medycznym (związane jest najczęściej z badaniem moczu), na które stosownie do art. 32 ust. 5 *Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty* wymagana jest dodatkowo zgoda ucznia, jeśli ukończył on 16 lat. W sytuacji, kiedy uczeń taki sprzeciwia się badaniu, wykonanie testu będzie możliwe dopiero po uzyskaniu zezwolenia sądu opiekuńczego (art. 32 ust. 6 *Ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty*).

Niedopuszczalne jest zmuszanie rodziców, którzy odmówili poddania swojego dziecka badaniu, do podpisywania oświadczeń, że wykonają takie testy we własnym zakresie i w określonym terminie przedstawią wyniki badań szkole.

FORMA WYRAŻENIA ZGODY NA PRZEPROWADZENIE TESTU

Ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentysty nie przesądza formy, w jakiej uczeń, który ukończył 16 lat, ma wyrazić zgodę na przeprowadzenie narkotestu. Biorąc jednakże pod uwagę fakt, że wynikiem badania może być ujawnienie informacji o nałogu, uznać należy, że zgoda taka musi zostać potwierdzona na piśmie (zastosowanie znajdują tu przepisy *Ustawy o ochronie danych osobowych*, odnoszące się do przetwarzania danych „wrażliwych”). Powołana *Ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentysty* określa natomiast, że rodzice (opiekunowie prawni) takiego ucznia (jak również tych uczniów, którzy nie ukończyli 16 lat) zgodę na wykonanie testu mogą wyrazić także ustnie, a nawet poprzez zachowanie, które w sposób niebudzący wątpliwości wskazuje na wolę przeprowadzenia badania (art. 32 ust. 7 ww. *Ustawy*). Wydaje się jednak, że w odniesieniu do danych pozyskanych przez szkoły w wyniku wykonania testu, przepis ten powinien zostać uznany za pozostający w sprzeczności z art. 27 ust. 2 pkt 1 *Ustawy o ochronie danych osobowych*, który wymaga zgody pisemnej na przetwarzanie danych „wrażliwych”, w tym informacji o nałogach. Przeciwnie wyłączeniu ww. przepisu *Ustawy o ochronie danych osobowych* przemawia także treść art. 5 tej *Ustawy*, który stanowi, że jeżeli przepisy odrębnych ustaw, które odnoszą się do przetwarzania danych, przewidują ich ochronę idącą dalej, niż wynika to z regulacji *Ustawy o ochronie danych osobowych*, stosuje się założenia tych ustaw. Nie można bowiem mówić o takiej ochronie w sytuacji, gdy zgoda na przeprowadzenie badania może zostać wyrażona w inny sposób niż pisemnie. Nie ulega natomiast żadnej wątpliwości, że zgoda nie może być udzielona w sposób blankietowy, np. w postaci ogólnej

deklaracji złożonej na zebraniu rodziców. Niedopuszczalne jest również zastępowanie zgody rodziców (opiekunów prawnych) decyzją np. rady rodziców czy też trójki klasowej. Ciała te nie są bowiem uprawnione do podejmowania decyzji w imieniu któregośkolwiek z rodziców.

Do wyrażenia zgody na przeprowadzenie badania na obecność narkotyków ani rodzice dziecka, ani uczniowie, którzy ukończyli 16 lat, nie mogą być przymuszani. Co więcej, zarówno rodzice, jak i uczniowie, przed jej wyrażeniem powinni zostać poinformowani o możliwości odmowy poddania się testowi. Decyzja taka nie może być jednak traktowana jako „przyznanie się do winy”, czyli do zażywania, czy zażycia, narkotyków. Niedopuszczalne jest również zmuszanie tych rodziców, którzy odmówili poddania swojego dziecka badaniu, do podpisywania oświadczeń, że wykonają takie testy we własnym zakresie i w określonym terminie przedstawią wyniki badań szkole, pod rygorem zawiadomienia policji i sądu rodzinnego. Zgodnie z art. 7 pkt 5 *Ustawy o ochronie danych osobowych*, przez zgodę osoby, której dane dotyczą, rozumie się oświadczenie woli, którego treścią jest przyzwoleństwo na przetwarzanie danych osobowych tego, kto składa oświadczenie; zgoda nie może być domniemana lub dorozumiana z oświadczenia woli o innej treści; zgoda może być odwołana w każdym czasie. W powołanej definicji pojęcia zgody nie ma co prawda wprost mowy o tym, że ma ona mieć charakter dobrowolny, ale już w określeniu zawartym w art. 2 lit. h) *Dyrektywy 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 paź-*



Plakat kampanii antynarkotykowej „Narkotyki? Na co mi to”, projektu prowadzonego z inicjatywy Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, który ma uświadomić młodym ludziom, że „moda na narkotyki” przeminęła

dziennika 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych, na przepisach której opiera się polska Ustawa o ochronie danych osobowych, wskazuje się, że zgoda osoby, której dane dotyczą, oznacza konkretne i świadome, dobrowolne wskazanie przez tę osobę, że wyraża przyzwolenie na przetwarzanie odnoszących się do niej danych osobowych. W Opinii 15/2011 w sprawie definicji zgody z dnia 13 lipca 2011 r., sporządzonej przez Grupę Roboczą Artykułu 29 ds. Ochrony Danych, będącej europejskim organem doradczym w zakresie ochrony danych i prywatności, podkreślono, że „(...) zgoda może być ważna tylko wówczas, gdy osoba, której dane dotyczą, może dokonać rzeczywistego wyboru oraz nie istnieje ryzyko oszukania, zastraszenia, naciśku czy istotnych negatywnych konsekwencji, jeżeli osoba nie wyrazi zgody. Jeżeli konsekwencje wyrażenia zgody naruszają wolność wyboru osoby fizycznej, zgoda nie jest dobrowolna”. Zatem wszelkie wymuszenia wyrażenia zgody przez rodziców czy uczniów na przeprowadzenie badania na obecność narkotyków oraz podpisania przez nich oświadczeń, że wykonają takie testy we własnym zakresie, oznaczają brak dobrowolności w ich wyrażeniu, a w konsekwencji skutkują wadliwością złożonego w taki sposób oświadczenia woli.

Niedopuszczalne jest również zastępowanie zgody rodziców decyzją np. rady rodziców czy też trójki klasowej.

TRYB I SPOSÓB ZBIERANIA OŚWIADCZEŃ

Przepisy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem nakładają na szkoły obowiązek opracowania strategii działań wychowawczych i zapobiegawczych oraz interwencyjnych, określając jednocześnie, co w takim dokumencie przede wszystkim powinno się znaleźć (§ 10). Chociaż z ww. przepisu nie wynika, aby strategia miała uwzględniać również procedurę (tryb i sposób) pozyskiwania zgody od rodziców dziecka oraz od tych uczniów, którzy ukończyli 16 lat, na wykonanie badania na obecność narkotyków oraz sposób udzielania informacji o możliwości nieudzielenia takiej zgody, to nie ma jednak żadnych przeciwwskazań, aby tego typu informacje się w niej znalazły. Procedura ta powinna określać w szczególności moment zbierania oświadczeń ze zgodą na test oraz sposób ich przechowywania. Załącznikiem do strategii może być także wzór formularza z oświadczeniem o wyrażeniu zgody na wykonanie badania.

PODSUMOWANIE

Podjęcie decyzji o przeprowadzeniu badania na obecność narkotyków jest niewątpliwie trudne. Z jednej bowiem strony dyrektor szkoły jest zobowiązany dopilnować, aby szkoła była bezpieczna i wolna od narkotyków, a z drugiej – przy wykonywaniu testów łatwo jest przekroczyć granicę dopuszczalnej ingerencji w sferę prywatności człowieka. Niezależnie od tego, jaką decyzję podejmie dyrektor szkoły, musi on pamiętać o zasadach wynikających z ochrony

danych osobowych, a zwłaszcza o uzyskaniu prawidłowej zgody na wykonanie takiego badania i przetwarzanie danych o nalogach. Powinien także pamiętać o tym, że jest to tylko jeden z wielu aspektów, które trzeba wziąć pod uwagę, decydując o przeprowadzeniu testu. Ważna jest w tym wypadku również pamięć o zasadzie ograniczonego zaufania. Oznacza to, że każda osoba, która wyraziła zgodę na takie czy inne działanie, zawsze może stwierdzić nieuczciwie, że zgoda ta została złożona pod przymusem, wynikającym z groźby np. nieprzyjęcia lub usunięcia ze szkoły. W świetle naszych rozważań twierdzenie takie stawia szkołę w sytuacji, w której zgoda ta jakby nigdy nie została wyrażona. Dlatego należy dokładnie rozważyć, czy pozyskiwanie jej od rodziców lub uczniów, którzy ukończyli 16 rok życia, na dobrowolne poddanie się badaniu na obecność narkotyków w organizmie, jest dla placówki bezpieczne. Warto skłaniać się ku rozwiązaniom, które pozostawiają organom uprawnionym rozstrzygnięcia, czy dany uczeń zażywał narkotyki, czy też nie. Wezwanie policji spowoduje, że stosowna wiedza i tak zostanie pozyskana, a bezpieczeństwo szkoły pozostanie nienaruszone.

Podstawa prawna:

- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz.U. z 2012 r. poz. 124),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem (Dz.U. z 2003 r. Nr 26 poz. 226),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 marca 2011 r. w sprawie Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2011–2016 (Dz.U. z 2011 r. Nr 78 poz. 428),
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (t.j. Dz.U. z 2002 r. Nr 101 poz. 926 ze zm.),
- Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (t.j. Dz.U. z 2011 r. Nr 277 poz. 1634).

TELEFONY ZAUFANIA



Infolinia dla wychowawcy	801 80 09 67
Antydepresyjny telefon zaufania	(22) 654 40 41
Krajowe biuro do spraw Przeciwdziałania Narkomanii	(22) 641 15 01
Infolinia Stowarzyszenia KARAN	800 120 289
Niebieska Linia (przemoc w rodzinie)	801 120 002
Anonimowa policyjna linia specjalna	800 120 148
Ogólnopolski Telefon Zaufania	
Narkotyki – Narkomania	801 199 990
Policyjny telefon zaufania	800 12 02 26
Dziecięcy Telefon Zaufania	
Rzecznika Praw Dziecka	800 12 12 12
Młodzieżowy telefon zaufania	192 88
Poradnia internetowa	www.narkomania.org.pl



Adam Myziak

Konsultant, audytor, specjalista w dziedzinie ochrony danych osobowych. W latach 2000–2010 inspektor w Biurze GIODO. Obecnie prowadzi firmę konsultingową oferującą kompleksowe usługi w zakresie ochrony danych. Organizując różnego rodzaju konferencje, szkolenia, warsztaty oraz publikacje, propaguje wiedzę na temat zgodnego z prawem i bezpiecznego przetwarzania danych osobowych w naszym kraju.